

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Проблема українсько-російських відносин виходить далеко за межі взаємин лише двох країн. Впливаючи на долю багатьох інших народів і держав, передусім європейських, вона набуває більш чіткого регіонального виміру. У зв'язку з цим об'єктивна оцінка досягнутого рівня міждержавної взаємодії України та Російської Федерації дозволяє по-новому розставити геополітичні акценти в регіоні, підтвердити та зафіксувати факт суттєвої зміни геостратегічного становища обох держав.

До того ж, незважаючи на проголошене у травні 1997 р. стратегічне партнерство в українсько-російських міждержавних відносинах, у них і досі спостерігається значний потенціал напруги та конфліктності, відчувається дистанціювання, а іноді й відчуження, що не може розцінюватися як нормальний стан взаємин двох демократичних держав, котрі прагнуть стати повноправними членами світової спільноти.

Всебічне вивчення проблеми стратегічного характеру українсько-російських відносин у сучасних умовах диктується такими обставинами: схожістю транзитивних питань внутрішнього розвитку, що стоять перед двома країнами; територіальними розмірами обох держав, що є найбільшими на пострадянському просторі, від стану стосунків між котрими значною мірою залежить стабільність у регіоні; належністю України до зони геостратегічних інтересів Російської Федерації, без тісної співпраці з якою Росія не лише не зможе відбутися як європейська держава, але й не буде спроможна здійснювати свій вплив у Чорноморському регіоні, на Балканах та у Придністров'ї; присутністю значної російської меншини в населенні України та української – в Російській Федерації, що потребує збереження дружніх відносин між обома народами; геополітичним сусідством України з Росією, котре вимагає вироблення перспективної компромісної моделі взаємин держав, яка виключала б розвиток подій за схемою ескалації конфліктного потенціалу; амбівалентним станом політичних орієнтацій українського населення щодо зовнішньополітичної спрямованості нашої держави, який не можна ігнорувати і котрий змушує провести неупереджений аналіз даного сценарію розвитку українсько-російських відносин.

Певною мірою цьому може сприяти спроба об'єктивного аналізу українсько-російських відносин у різних сферах з подальшим виробленням практичних рекомендацій при моделюванні двостороннього співробітництва в контексті досліджуваної моделі взаємин. Саме тому дисертант сконцентрував увагу на аналізі українсько-російської співпраці в політичній, військовій, економічній та гуманітарній сферах. Адже відносини стратегічного рівня передбачають наявність двох і більше сфер співробітництва між державами, в яких їхні стратегічні інтереси співпадають.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в рамках комплексної програми науково-дослідних робіт

Київського національного університету імені Тараса Шевченка “Наукові проблеми державотворення України” (номер держреєстрації 0197U015201), наукової теми Інституту міжнародних відносин “Міжнародні правові, політичні та економічні засади розвитку України” (№ 01БФ048-01 державної реєстрації). У рамках зазначеної програми дисертаційна робота відповідає одному з напрямків діяльності кафедри країнознавства Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка “Моделювання місця і ролі України в процесі глобальної трансформації сучасної системи міжнародних відносин” (номер держреєстрації 0197U003325).

Мета і завдання дослідження. Виходячи з актуальності теми і враховуючи недостатній ступінь її розробки у вітчизняній та зарубіжній політичній науці, здобувач поставив за **мету** здійснити комплексний аналіз процесів та чинників, які обумовили формування ідеї стратегічного партнерства в українсько-російських взаєминах, розкрити фактори, що перешкоджають наповненню її реальним змістом.

Для реалізації мети дослідження дисертант визначив наступні **завдання**:

- дослідити концепції стратегічного партнерства, що розробляються у вітчизняній і зарубіжній політологічній науці, з подальшим виокремленням його параметрів для формату міждержавного співробітництва;
- спираючись на сучасну методологію наукових досліджень, проаналізувати передумови та причини, які призвели до формулювання ідеї стратегічного партнерства у двосторонніх відносинах України та Російської Федерації;
- охарактеризувати специфіку розвитку українсько-російських взаємин у військово-політичній, економічній та гуманітарній сферах і визначити ступінь їх відповідності параметрам стратегічного партнерства, окресленим автором;
- виявити основні проблеми у двосторонніх стосунках і проаналізувати можливості їх ефективного вирішення;
- з’ясувати чинники, які в найближчій перспективі визначатимуть умови формування та характер імплементації стратегічного партнерства в українсько-російських відносинах;
- виробити практичні рекомендації щодо ефективного моделювання зовнішньополітичного курсу України з Російською Федерацією в контексті проголошеного стратегічного партнерства та адаптації його до особливостей сучасної політичної ситуації.

Об’єктом дослідження є сучасні українсько-російські міждержавні відносини.

Предметом дослідження є проблема набуття сучасними українсько-російськими взаєминами рівня асиметричного стратегічного партнерства.

Методи дослідження. Специфіка дисертаційного дослідження обумовила застосування відповідної методології. У контексті розв’язання поставлених автором завдань ефективними у використанні виявилися статистично-аналітичний, компаративний, проблемно-хронологічний методи. Статисти-

чно-аналітичний метод дозволив з'ясувати спільні тенденції та особливості в розвитку обох країн, що обумовлюють специфіку реалізації стратегічного партнерства у різних сферах зовнішньополітичної діяльності держави. Компаративний аналіз на основі порівняння офіційних документів дав змогу визначити загальне й відмінне у стратегічних інтересах, а тим самим і в розумінні механізмів та меж реалізації стратегічного партнерства. Проблемно-хронологічний метод застосовувався для дослідження тематики роботи в її часовій послідовності та динаміці. Системний аналіз надав можливість комплексного дослідження зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на стратегічний характер взаємин, визначення їх у взаємозв'язку та взаємозалежності.

Наукова новизна. Наукова новизна роботи полягає у тому, що на основі критичного залучення і комплексного аналізу значного масиву джерел та фахової літератури автором проаналізовано причини розроблення, специфіку становлення, шляхи та межі реалізації моделі стратегічного партнерства в міждержавних взаєминах України і Російської Федерації. Розглядаючи реалії і перспективи партнерства в українсько-російських відносинах, дисертант зробив спробу об'єктивного, з урахуванням конкретної ситуації, висвітлення проблем, які виникли у процесі налагодження тісної взаємодії України з Росією, та окреслив можливості їх ефективного усунення у контексті нових геополітичних реалій.

Автором отримано наступні результати, сформульовано та розкрито ряд положень, які мають наукову новизну:

- на підставі опрацювання значного обсягу джерел сформульовано оригінальну концепцію стратегічного партнерства у міждержавних відносинах. Визначено, що воно є особливим інструментом зовнішньої політики держави з реалізації спільних стратегічних інтересів. Стратегічне партнерство, на відміну від союзницьких відносин, залишає широке поле для політичного маневру, не передбачає синхронізації дій у відносинах зі стратегічними партнерами;

- на концептуальному рівні верифіковано сучасний стан українсько-російських відносин щодо параметрів стратегічного партнерства і виявлено, що міждержавні стосунки України і Російської Федерації в цілому не відповідають зазначеним критеріям і можуть бути оцінені як декларативні;

- з'ясовано зміст, який вкладається обома сторонами в поняття стратегічного партнерства, причому уточнено, що Україна мотивує даний рівень взаємодії, виходячи з економічних чинників, а Росія – з військово-політичних;

- проаналізовано українсько-російські стосунки в політичній, військовій, гуманітарній, економічній сферах крізь призму концепції стратегічного партнерства і зроблено висновок, що лише в економічній сфері можна говорити про наближення взаємин до рівня стратегічного партнерства, а гуманітарна, політична та військова співпраця мають низку серйозних недоліків, що засвідчує незначний потенціал реалізації даного рівня взаємин у цих галузях;

– встановлено, що основними факторами, які впливали на розвиток та динаміку українсько-російського стратегічного партнерства, є внутрішньо-політична ситуація в обох державах, а також позиція країн-членів ЄС і США;

– визначено, що основними проблемами на шляху налагодження відносин стратегічного партнерства між Україною і Росією є питання, які виникли внаслідок розпаду Радянського Союзу. Серйозною перешкодою є й недоопрацювання у нормативній базі, що найбільш негативно позначаються на економічній складовій двостороннього співробітництва. На шляху розгортання тісного політичного діалогу між елітами обох країн стоїть і психологічний бар'єр, що формує негативні стереотипи у взаємному сприйнятті;

– запропоновано рекомендації щодо ефективного моделювання зовнішньополітичного курсу України з Російською Федерацією в контексті задекларованого стратегічного партнерства та адаптації його до особливостей сучасної політичної ситуації.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів. Теоретичне значення роботи визначається тим, що висунуті в ній наукові положення створюють додаткові умови для подальшого дослідження українсько-російського стратегічного партнерства. На основі розробленої авторської концепції стратегічного партнерства можливий розвиток досліджень, пов'язаних із проблемами співробітництва в сучасній міжнародній системі держав, відносини між якими мають стратегічний характер, а також оцінка ефективності зовнішньополітичних стратегій таких держав.

Практичне значення дисертації полягає в тому, що аналіз розвитку проблеми стратегічного партнерства в українсько-російських взаєминах дає можливість визначити певні орієнтири для державних діячів і політологів, зацікавлених практиків і вчених у науковому осмисленні трансформації системи міждержавних відносин на пострадянському просторі, зокрема між Україною та Росією. Результати проведеного дослідження можуть бути використані при підготовці узагальнюючих праць з проблем зовнішньої політики України і Росії, а також при підготовці спеціальних рекомендацій щодо розширення взаємовідносин між Україною та Російською Федерацією. Матеріали даної роботи можна застосовувати під час вивчення розділу “Міжнародна політика” загального курсу “Політологія” та при викладанні відповідних тем з курсів “Зовнішня політика України”, “Зовнішня політика Росії та країн СНД”, “Новітня історія України”, а також при читанні спецкурсів та проведенні спецсеминарів, написанні курсових та дипломних робіт у класичних університетах, педагогічних та інших вищих навчальних закладах.

Крім того, результати дослідження можуть бути використані у практичній діяльності органів виконавчої влади, зокрема МЗС України.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи обговорювалися на засіданнях кафедри країнознавства Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, були оприлюднені у виступах на наукових конференціях професорсько-

викладацького складу, аспірантів та студентів Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, квітень 2003 р., жовтень 2004 р.); Міжнародній науковій конференції “Українська держава: історія та етапи розвитку” (м. Львів, вересень 2003 р.); щорічних науково-методичних конференціях “Могилянські читання” (м. Миколаїв, жовтень 2003 р., листопад 2004 р.); на Всеукраїнській науково-практичній конференції “Політичні, соціально-економічні та етнопонаціональні процеси у південному регіоні України” (м. Миколаїв, жовтень 2003 р.); Другій міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених “Шевченківська весна. Сучасний стан науки: досягнення, проблеми та перспективи розвитку” (м. Київ, травень 2004 р.); Третій міжнародній науково-практичній конференції “Динаміка наукових досліджень 2004” (м. Дніпропетровськ, червень 2004 р.); науково-практичній конференції “Перспективные разработки науки и техники” (м. Белгород, Російська Федерація, жовтень 2004 р.); V Міжнародній науковій конференції “Россия: тенденции и перспективы развития” (м. Москва, грудень 2004 р.).

Публікації. Основні наукові положення дисертації викладені у шести наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура дисертації. Структурно робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (467 найменувань, 37 сторінок), додатків (3). Повний обсяг дисертаційної праці 219 сторінок.